

KARBON ARNHEM FILE #1: RURU RIJTENDIENST

KARBON ARNHEM

1-7 INTRODUCTIE, Sanne Oorthuizen
1-8 10:00-10:00, Simone de Vries
1-8 OBSERVATIE(S) I, Sanne de Vries
8 Colofon
9 DE PLAKZUURSTIE, Eef Veldkamp

KARBON ARNHEM FILE #2: LUTEN DE LIJNTJES KLEUREN

12, 22, 30, 32 Cooperativa Cráter Invertido
13, 24, 28 Gesyada Namora Siregar
14 Nnamari
13 Rob Voerman
16 Naamloozz Eindeloozz
17, 27, 31 Agung Kurniawan
18, 20, 29 Cut and Rescue
19 Sivan
21, 23 Marisha Soukari
22 Ayu Dila Martina
26 Louie Cordero
32 Colofon
33 INTRODUCTIE, Sanne Oorthuizen

KARBON ARNHEM FILE #3: RADICALE COLLECTIVITEIT

36 INTRODUCTIE, Sanne Oorthuizen
37-46 Forretnetleesprek over Radicale Collectiviteit #1, 24 mei 2016, ruru huis, Arnhem
48-61 Rondetafelgesprek over Radicale Collectiviteit #2, 9 juni 2016, ruru huis, Arnhem
63 Colofon

KARBON ARNHEM FILE #4.1: HOE RUANGGRUPA (SAMEN) WERKT FODIEN

66 INTRODUCTIE, Sanne Oorthuizen
68-73 FIFTIEN JAAR RUANGGRUPA, Ardi Junianto
74-81 RUANGGRUPA: EEN GESPREK OVER HORIZONTALITEIT, Nuraini Juliastuti
82-86 VOOR DIE ENEN DIE STAPE (VERLIEFD ZIJN OP DE STAD (JAKARTA)),
EEN CURATORIEEL ESSAY (VAN EEN VRIEND), Agung Hujatnikajennong
86 Colofon

KARBON ARNHEM FILE #4.2: HOE RUANGGRUPA (SAMEN) WERKT-COMPLISSEN

87-88 INTRODUCTIE, Sanne Oorthuizen
89-96 INTERVIEW, Irvin Nomi
97-109 INTERVIEW, Baro
109-111 INTERVIEW, Ujang met Farid Hakim
112-120 INTERVIEW, Daniella Kusil
121 Colofon

KARBON ARNHEM FILE #5: WANNEER STOPPT TOEN?

124-125 INTRODUCTIE, Sanne Oorthuizen
126-130 HANDLEIDING 1: WANNEER STOPPT TOEN? WORKSHOP DE-KOLONIALE
TJEDDRIEFMAKEN, Anneke Ingwersen
131-132 INTER-ACTION TRANSCOLONIALISM, Hypatia Vourloumis
133-137 HANDLEIDING 2: REMEMBER DAY PARADE. EEN KOLONIALE PARADE, Agung Kurniawan
138 Colofon

Wanneer Stopt Toen? Twee artistieke

handleidingen over (post-/de-)kolonialisme

ANNEKE INGWERSEN

en AGUNG

KURNIAWAN

123

sociale discriminatie. Deze publicatie tracht die structuren en “gewoontes” op artistieke, kritische en speelse wijze aan het licht te brengen en ze te ondervragen.

De *Remember Day Parade* van kunstenaar Agung Kurniawan speelt met collectieve herinnering en de performativiteit en (re)productie van geschiedenis. Kunstenaar Anneke Ingwersen begeeft zich met de intergenerationale workshop *Wanneer Stopt Toen?* in het domein van educatie

en ondervraagt samen met kinderen én volwassenen de eenzijdige tijdlijnen die gebruikt worden op Nederlandse basisscholen. We hebben ervoor gekozen deze twee kunstprojecten als handleidingen in deze publicatie op te nemen. Dit vanuit de overtuiging dat postkolonialisme niet alleen een gedachtegoed is, maar juist ook een actieve praktijk.

Ten slotte functioneert de tekst van Hypatia Vourloumis als theoretisch intermezzo. Hoewel zij de tekst schreef als inleiding op een symposium dat niet in deze publicatie

voorkomt, zijn wij van mening dat Vourloumis speculatie over hoe een koloniale praktijk eruit zou kunnen zien (“Hoe leest het, hoe klinkt het, hoe voelt het?”) belangrijke filosofische inzichten biedt over kolonialiteit. Wanneer we ons bewust zijn van de gevolgen van kolonialiteit, dan pas kunnen we onszelf afvragen hoe we het juk van kolonialiteit in ons dagelijks leven van ons af zouden kunnen schudden. De handleidingen van Anneke Ingwersen en Agung Kurniawan bieden hier collectieve, artistieke methoden voor.

Deze publicatie bevat twee handleidingen door kunstenaars Anneke Ingwersen (*Wanneer Stopt Toen?*) en Agung Kurniawan (*Remember Day Parade*) waarin de erfenissen van het koloniale verleden van Nederland centraal staan.

Het is dit jaar 71 jaar geleden dat Sukarno de onafhankelijkheid van de Republiek Indonesië uitriep, na meer dan twee eeuwen gekoloniseerd te zijn geweest door Nederland. Terwijl we in 2016 overspoeld worden met informatie en we ons in een staat van hyperkapitalisme en acceleratie bevinden, ligt die koloniale geschiedenis in een ver en grijs verleden, en lijkt het lichtjaren van ons verwijderd te zijn. We lijken ons niet bewust van het feit dat de geschiedenis zich nog steeds door ons leven vlecht.

De geschiedenissen die we op school leren, van onze ouders meekrijgen of zelf ondervonden, hebben zich in onze geesten en lichamen ingebed. Het zijn gewoontes geworden waar we niet over nadenken, maar die ons dagelijks leven wel degelijk vormgeven. Denk alleen al aan huidige kwesties omtrent immigratie en racisme, of aan termen zoals tolerantie, “multi-culturaliteit” en de befaamde uitspraak van Balkenende over de “VOC-mentaliteit”.

Om kritisch te kunnen reflecteren op huidige, complexe politieke en sociale kwesties, is een bewustwording van zogenaamde “kolonialiteit van macht” nodig: het feit dat Europees kolonialisme doorwerkt in huidige vormen van

Anneke Ingwersen

INTRODUCTIE

“How do colonial histories matter to the urgencies and conditions of our current world? How have those histories so often been rendered as leftovers, as “legacies” of a dead past rather than as active and violating forces in the world today?”

– Ann Laura Stoler, *Duress: Imperial Durabilities in Our Times*, 2016

Toen we met groep vijf van een basisschool naar een portret uit de 17^e-eeuw keken vroeg Mark, acht jaar oud: “Juf, waarom zijn er geen zwarte mensen op dat schilderij te zien?”. De leerkracht, die net als ik wit is, voelde zich ongemakkelijk en gaf een ontwijkend antwoord. Ik voelde me geraakt maar ook ik zweeg. Er stond een “grote witte olifant” in de kamer waar niemand omheen kon maar iedereen van weg keek. De olifant is de koloniale geschiedenis. Een ogenschijnlijk onschuldige les in beeldbeschouwing toont aan dat de sporen van de koloniale geschiedenis niet in een stoffig verleden liggen, integendeel: het denken en voelen van vierhonderd jaar koloniale geschiedenis doordrenkt ons huidige leven met stereotypen, vooroordelen, en ongemakkelijke stiltes.

Het feit dat ik zweeg op Marks pertinente vraag zat me dwars en gaf een impuls om manieren te vinden dat onvermogen te duiden en het te boven te komen. “Koloniale afasie”, een term bedacht door de in New York woonachtige antropologe Ann Laura Stoler biedt handvatten. Stoler stelt: “Met afasie wordt de obstructie van kennis bedoeld. Het is geen kwestie van onwetendheid of afwezigheid. Afasie is een versplintering, moeite hebben met spreken en met het vinden van een vocabulaire waarin passende woorden en concepten met passende dingen

worden geassocieerd”.¹ Afasie heeft dus niets te maken met geheugenverlies [*amnesia*] maar komt voort uit een gebrek aan woorden, feiten en kennis waarmee we over ons koloniale verleden kunnen spreken. Met de wens die woorden, feiten en kennis te vinden, begon ik met een onderzoek naar tijdlijnen die op basisscholen voor geschiedenislessen worden gebruikt. Ik kwam erachter dat de oorsprong -of in elk geval een van de oorsprongen- van de “koloniale afasie” waar Stoler over spreekt, in het onderwijs besloten ligt.

Tijdens dit onderzoek verdiepte ik me in twee tijdlijnen die in veel Nederlandse klaslokalen te vinden zijn: *10 Tijdvakken van de Nederlandse Geschiedenis*² en *De Canon van Nederland*.³ Beide werden ontwikkeld in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). De zogenoemde *10 Tijdvakken* werd in 2001 opgesteld vanuit het idee⁴ de geschiedenis vanuit tien overzichtelijke tijdvakken (met afgeronde jaartallen als begrenzingen) te beschouwen. Elk tijdvak bezit een kenmerkend aspect en een stereotype titel. Zo heet de 16^e-eeuw: “De Tijd van de Ontdekkers en Hervormers”.⁵ De titels intrigeerden en irriteerden me: waarom werd er gesproken over “ontdekkers” en niet over “bezetters en soldaten”? Over “zeehelden” en niet over “kapers”?⁶ Over “pruiken” of “burgers” en niet over “plantage-” of “slavenhouders”? Wiens verhaal wordt met deze tijdlijn verteld? En wiens verhaal wordt in de ontstaansgeschiedenis van Nederland “vergeten”?⁷

In 2006 stelde een commissie onder leiding van cultuurwetenschapper Prof. Dr. Frits van Oostrom in opdracht van het Ministerie van OCW *De Canon van Nederland* op.⁸ De Nederlandse identiteit was destijds een hot topic. Zo ontstond er in 2006 een verhitte publieke discussie over de zogenaamde “VOC-mentaliteit”, een term geïntroduceerd door minister-president Balkenende waarmee gerefereerd werd aan de ondernemersgeest in de Gouden Eeuw.

Balkenende vergat daarbij te vermelden dat daarbij hele volken onderdrukt en uitgebuit werden.

Beide tijdlijnen bevatten duidelijke vormen van “koloniale afasie”. *De Canon* beschrijft Michiel de Ruyter als zeeheld. Er wordt niet verteld dat hij in opdracht van de koning de slavenhandel moest beschermen.⁹ In geen van de twee tijdlijnen worden de koloniale oorlogen die tussen 1800 en 1910 in Nederlands-Indië plaatsvonden genoemd, noch de Molukse repatriëring.¹⁰ Historicus Paul Bijl maakt een scherpe analyse: bepaalde gebeurtenissen vallen door de mazen van de herinnering omdat ze niet passen bij het rooskleurige beeld van de Nationale Nederlanden.¹¹ Toch zijn ze onderdeel van de Nederlandse geschiedenis.

De intergenerationele workshop *Wanneer Stopt Toen?* heeft tot doel om “andere” perspectieven en stemmen aan het woord te laten, en zo een diverser beeld te schetsen van de Nederlandse geschiedenis. Dit niet met het doel de “Nederlandse burgers” vanuit een nationalistische trots te verbinden in een chronologische, nationale tijdlijn, maar om een web van verstrengelde verhalen en botsende belangen te tonen. Tijdens de workshop zullen we persoonlijke en alternatieve Nederlandse tijdlijnen maken, met een focus op de koloniale geschiedenis. De volwassenen delen hun herinneringen, ervaringen en verhalen, terwijl we van kinderen leren hoe we zonder gene of ongemak om kunnen gaan met “lastige” onderwerpen. Alle gebeurtenissen op de tijdlijnen worden van tekens voorzien die ambivalente en soms tegenstrijdige gevoelens over een historische gebeurtenis zichtbaar maken. In de workshop nemen we dus zelf de pen ter hand, en gaan we grote olifanten niet uit de weg. Misschien kunnen we de “grote” geschiedenis, die ons door de natiestaat wordt opgelegd, eventjes aan het wankelen brengen, om die wankele situatie te gebruiken om alternatieven in te bedden en voetnoten te plaatsen.

Hier vind je de handleiding om de workshop zelf te organiseren, op school of thuis. Laat je ons weten hoe het was?

1 Origineel Engels citaat uit: Ann Laura Stoler, “Colonial Aphasia: Race and Disabled Histories in France”, *Public Culture*, Vol. 23, No. 1, 2011, p. 112. Naar het Nederlands vertaald door Sanne Oorthuizen.

2 *10 Tijdvakken van de Nederlandse Geschiedenis*, beschikbaar via www.tijdvakken.nl. Laatst bekeken op 28 juli 2016.

3 *De Canon der Nederlanden*, beschikbaar via www.entoen.nu. Laatst bekeken op 28 juli 2016.

4 Deze geschiedenis-aanpak werd opgesteld naar aanleiding van een advies van Commissie De Rooij. Meer informatie via www.tijdvakken.nl. Laatst bekeken op 28 juli 2016.

5 Voor meer informatie over deze twee tijdlijnen zie: Drs. H. K. J. Kurstjens, “Nederlandse geschiedenis: een discussie zonder eind?! De vergruizing van het geschiedenisonderwijs.” Beschikbaar via oud.digischool.nl/gs/community/canonartikel.htm. Laatst bekeken op 1 augustus 2016.

6 Meer over kapers, zie Ewald van Vugt, *Roofstaat-Wat iedere Nederlander moet weten* (Nigh&Van Dittmer, Amsterdam: 2016), p. 65.

7 Antropologe Gloria Wekker benoemt het “opschonen” van onderwijsmateriaal m.b.t. de ontstaansgeschiedenis van de Nederlanden: “...Kijk naar Simon Schama, Russell Shorto en Jonathan Israel: in geen van hun boeken staat hoe het werkelijk was. Al die verhalen gaan over wat de Gouden Eeuw Nederland opleverde, de strijd tegen het water, de onafhankelijkheidsstrijd tegen Spanje, maar het kolonialisme en de slavenhandel spelen geen rol. ...”. Gloria Wekker, “Witte onschuld bestaat niet”, *Vrij Nederland*, 9 juni 2016. Beschikbaar via www.vn.nl/gloria-wekker-witte-onschuld-bestaat-niet. Laatst bekeken op 2 augustus 2016.

8 Drs. H. K. J. Kurstjens, “Nederlandse geschiedenis: een discussie zonder eind?! De vergruizing van het geschiedenisonderwijs”. Beschikbaar via oud.digischool.nl/gs/community/canonartikel.htm. Laatst bekeken op 1 augustus 2016.

9 Ewald Van Vugt, p. 259.

10 In 1951 kwamen de eerste schepen met Molukse gezinnen in Nederland aan. Het vormt aanleiding om terug te blikken op zestig jaar verblijf van Molukkers in Nederland, maar ook op de geschiedenis die aan hun komst voorafging. De website *Vensters op de Molukse Geschiedenis 1450–1950* presenteert een overzicht van de belangrijkste historische gebeurtenissen en ontwikkelingen, vanuit Moluks perspectief via www.venstersmoluksegeschiedenis.nl. Laatst bekeken op 1 augustus 2016.

11 Paul Bijl, *Emerging Memory* (Amsterdam University Press: 2015).

WORKSHOP 1: INTRODUCTIE & PERSOONLIJKE TIJDLIJNEN

1 Ga zitten met de kinderen en activeer hun kennis over de koloniale geschiedenis: wat weten ze al? Wat was kolonialisme eigenlijk? Hoe zag het Nederlandse kolonialisme eruit? Waar had Nederland allemaal handelsposten? (Jakarta, New York, Suriname, Zuid-Afrika, Taiwan...) Toon wereldkaarten met een overzicht van de Nederlandse handelsposten. Laat kaarten zien die de Europese koloniale expansie over de hele wereld tonen.

2 Wanneer stopt toen? Welke sporen van het koloniaal verleden zijn nu nog aanwezig? Welke talen worden waar gesproken? Welke namen van wijken of straten in je woonplaats doen je aan andere landen denken? Wie heeft familie die iets te maken heeft met de koloniale geschiedenis?

3 Laat verschillende tijdlijnen zien, waaronder een die zij van school kennen. Bekijk en bevrage die: wat staat er op de tijdlijn? Wie wordt daarin als held benoemd? Haal een voorbeeld uit de tijdlijnen aan en laat daar twee uiteenlopende perspectieven op zien.

4 Vertel de kinderen wat ze te wachten staat in de workshops.

5 Nu gaan we een persoonlijke tijdlijn tekenen. Introduceer de legenda.

6 Maak eerst een lijst met belangrijke gebeurtenissen of voorwerpen uit jouw leven of die van je familie. Bedenk ook een gebeurtenis die voor je geboorte plaatsvond, die je van verhalen kent. Vul dit lijstje in op de tabel dat je hebt gekregen. Gebruik daarbij de iconen-stempels!

7 Van de lijst gaan we nu een tijdlijn maken! Plak meerdere lege velletjes papier aan elkaar. Kies de vorm van je tijdlijn. Houd je je papier verticaal of horizontaal? Welke

ORGANISEER JE EIGEN *WANNEER STOPT TOEN?* WORKSHOPS!

BEREID JE VOOR

1 Zet data vast: we raden aan de workshop op drie of vier verschillende dagen te organiseren en voor elke workshop 1½ uur uit te trekken. De eerste twee bijeenkomsten zijn bestemd voor kinderen en de laatste bijeenkomsten zijn voor kinderen én volwassenen.

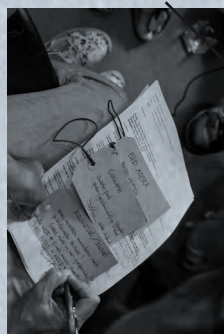
2 Werf deelnemers: contacteer mensen via je persoonlijke netwerk, instellingen of via scholen. Doelgroepen zijn:

- Kinderen in de leeftijdscategorie 9–14 jaar met interesse in geschiedenis.
- Volwassenen met interesse in de Nederlandse koloniale geschiedenis of persoonlijke band met het koloniale verleden, bijvoorbeeld iemand die in Nederlands-Indië geboren is. Het is goed om de volwassenen in de uitnodiging te laten weten wat ze te wachten staat en hen te vragen alvast na te denken over wat zij op hun persoonlijke tijdlijn zouden willen zetten. Je kunt ook van tevoren een bijeenkomst organiseren.
- Zie www.facebook.com/wanneerstopttoen voor een voorbeelduitnodiging.

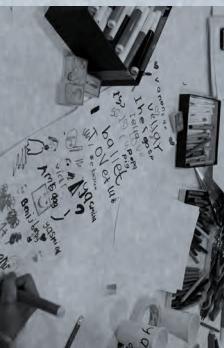
3 Haal benodigdheden in huis.

WAT HEB JE NODIG?

- Voorbeelden van tijdlijnen om op te hangen of te laten zien (te vinden op www.facebook.com/wanneerstopttoen)
- Print de tabel en de legenda uit (te vinden op www.facebook.com/wanneerstopttoen)
- Vellen wit papier en/of vellen zwart papier
- Stiften en potloden in verschillende kleuren
- Stempels (wij maakten de stempels zelf uit linoleum, handig en leuk om te doen!)
- Dik touw
- Elastiekjes
- Kralen, knopen of andere dingen die je kunt rijgen
- Dikke naald om te rijgen
- Scharen
- Labels (kun je ook zelf maken)
- Een bamboe-grid waar je de tijdlijnen aan kunt hangen
- Eten en drinken :-)

07 Volwassenen vullen de tabel in en schrijven hun verhalen op de labels. *Wanneer Stopt Toen?*-workshop, 23 juli 2016, Arnhem. Foto: Simone de Kinderen

02 Tweedimensionale tijdlijnen maken. *Wanneer Stopt Toen?*-workshop, 23 juli 2016, Arnhem. Foto: Simone de Kinderen

06 Volwassenen vertellen. *Wanneer Stopt Toen?*-workshop, 23 juli 2016, Arnhem. Foto: Simone de Kinderen

01 Tabel invullen met gebeurtenissen en stempels. *Wanneer Stopt Toen?*-workshop, 23 juli 2016, Arnhem. Foto: Simone de Kinderen

09 Kinderen spelen Wandelende tijdlijn buiten in Park Sonsbeek. *Wanneer Stopt Toen?*-workshop, 23 juli 2016, Arnhem. Foto: Simone de Kinderen

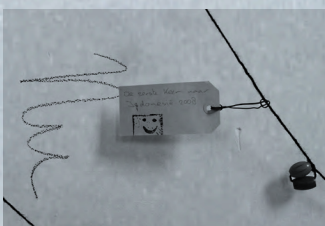
10 Kinderen spelen Wandelende tijdlijn buiten in Park Sonsbeek. *Wanneer Stopt Toen?*-workshop, 23 juli 2016, Arnhem. Foto: Simone de Kinderen

05 Collectieve presentatie van de tijdlijnen. *Wanneer Stopt Toen?*-workshop, 23 juli 2016, Arnhem. Foto: Simone de Kinderen

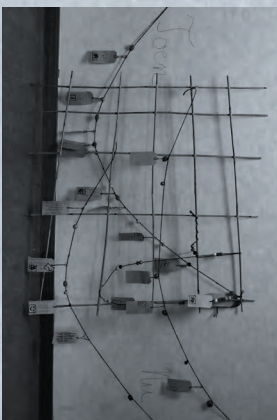
04 Labels aan ruimtelijke tijdlijn knopen. *Wanneer Stopt Toen?*-workshop, 23 juli 2016, Arnhem. Foto: Simone de Kinderen

03 Labels aan ruimtelijke tijdlijn. *Wanneer Stopt Toen?*-workshop, 23 juli 2016, Arnhem. Foto: Anneke Ingwersen, 2016

08 Volwassenen en kinderen maken tijdlijn. *Wanneer Stopt Toen?*-workshop, 23 juli 2016, Arnhem. Foto: Simone de Kinderen

11 Tijdlijnen hangen op "post-koloniaal"-diagram. Foto: Anneke Ingwersen, 2016

kant werk je op? Begin je links of rechts? Wordt je tijdlijn een rechte lijn, een kromme of een cirkel?

8 Hoe oud ben je? Teken eerst hoe lang jij al leeft. Houdt voor elk jaar een specifieke lengtemaat aan, bijvoorbeeld de lengte van je duim. Stopt jouw tijdlijn in het nu of gaat die door naar een toekomst? En laat je ook het verleden zien?

9 Neem nu de gebeurtenissen uit je tabel over op de tijdlijn. Ook nu zet je weer een stempel bij elke gebeurtenis.

10 Laat je tijdlijn zien aan anderen en kijk hoe die van hen is geworden!

WORKSHOP 2: TIJDLIJNEN VAN NEDERLAND

11 De kinderen werken in duo's samen en gaan een tijdlijn maken voor Nederland.

12 Schrijf, net zoals je vorige keer voor je eigen tijdlijn hebt gedaan, een lijst met gebeurtenissen in de tabel. Welke gebeurtenissen uit de Nederlandse koloniale geschiedenis en welke personen komen op je de tijdlijn te staan? Hoe omschrijf je die? Gebruik de stempels.

13 Maak nu een ruimtelijke tijdlijn voor de nationale geschiedenis. Hoe lang wordt je tijdlijn? Stopt je tijdlijn in het nu of gaat hij door naar een toekomst? En laat hij ook het verleden zien? Rijg kralen aan de tijdlijn, en zet die met een knoopje vast. De kralen markeren gebeurtenissen. Hoeveel afstand zit er tussen de gebeurtenissen?

14 Pak de labels. Schrijf een kort verhaaltje over elke gebeurtenis op een label: wat is er gebeurd, waar, wanneer en misschien zelfs waarom? Zet een stempel op de labels.

15 Knoop de labels met elastiekjes aan het touw bij een kraal.

16 Je eigen Nederlandse tijdlijn

130

is nu klaar! Je bent nu expert in het maken van tijdlijnen. Presenteer je tijdlijn en licht je legenda toe. Is jullie tijdlijn anders dan die van de andere kinderen? Zo ja: waarom is dat zo denk je? Zo nee: waarom is dat zo denk je?

WORKSHOP DEEL 3/4: AFFECTIEVE, POSTKOLONIALE TIJDLIJNEN

17 Dit keer zijn er volwassenen bij de workshop. Koppel 2 kinderen aan 1 volwassene. De kinderen gaan in gesprek met de volwassenen over hun ervaringen of interesses in het koloniale verleden.

18 De volwassenen maken een lijst met gebeurtenissen. Dit kunnen herinneringen zijn, of verhalen van haar of zijn ouders of grootouders. Schrijf deze op de labels. Gebruik ook nu weer de stempels.

19 Maak een ruimtelijke tijdlijn met touw, kralen, knoopjes en labels.
* Je kunt ervoor kiezen de workshop hier te stoppen, en de tijdlijn op een andere dag af te maken.

20 Wanneer de tijdlijnen af zijn, knoop je ze aan elkaar en rol je het touw op tot een bal. Speel dan het spel *De Wandelende Tijdlijn*. Ga in een kring staan. De eerste speler houdt het uiteinde van de bal vast en geeft de bal over aan een andere speler. Speler twee houdt wederom een stuk wol vast (het touw spant zich tussen speler 1 en 2) en gooit de bal verder. Wanneer een label zichtbaar wordt leest de speler voor wat erop staat.

21 Je kunt ook alle ruimtelijke tijdlijnen in een "post-koloniaal"-diagram hangen!

22 Deel de uitkomsten, de vragen, de uitspraken, de gemaakte tijdlijnen, diagrammen, webben, knopen en foto's op de Facebook-pagina www.facebook.com/wanneerstopttoen.

Hieronder vind je het transcript van een tekst die schrijver en onderzoeker Hypatia Vourloumis op 5 juni 2016 in Park Sonsbeek voordroeg als introductie van het symposium Roaming Assembly #6, intraACTION: transCOLONIALISM. Het symposium was een samenwerking tussen SONSBEEK '16 en het Dutch Art Institute, de master Art Praxis in Arnhem. Het werd gecureerd door Hypatia Vourloumis en ruangrupa-lid Mirwan Andan.

Tijd en ruimte, materie en betekenissen vormen tijdens onze samenkomst nieuwe assemblages. Deze zesde *Roaming Assembly* "intra-actert" met de huidige editie van het Sonsbeek-festival in Arnhem, gecureerd door het Indonesische, in Jakarta gevestigde, kunstcollectief ruangrupa. Hun curatoriele methode, thema en "trans-action"-praktijk kunnen gekoppeld worden aan Karen Barad's idee van "intra-actie" [*intra-action*]: het idee dat wezens, acties en objecten niet vóór of buiten relationele uitwisseling bestaan, maar juist processen van interactie zijn. De titel *transACTION* genereert bovendien neologismen zoals *transCOLONIALISM*: het denken *vanuit* de verstrengelde natuur van kolonialisme en kolonialiteit, *vanuit* de verstrengeling [*entanglement*] van continue overheersing en onderwerping, en *vanuit* de performativiteit van cultuur, betekenissen en materie, zoals Avery Gordon stelt "geestelijke materie", of, om Ann Laura Stolors woorden aan te halen: "*imperial debris en durabilities*".

We zijn in de *Aboriginal Embassy* ("*Aboriginal Art-It's a White Thing*") van kunstenaar Richard Bell. Hier stellen we onszelf de vraag: "Op welke manieren beïnvloeden koloniale geschiedenissen de urgenties en condities van de wereld van vandaag? Waarom worden die geschiedenissen zo vaak beschouwd als overblijfselen, als "erfenissen" van een dood verleden, in plaats van als actieve en gewelddadige krachten die onze huidige tijd beheersen?" (Stoler 2016). We bevragen waarom en op welke manieren kolonialiteit [*coloniality*] belangrijk is voor het heden, wat de relatie is tussen betekenis en materie en waarom de "instrumenten van de meester nooit gebruikt kunnen worden om het huis van de meester te ontmantelen" (Audre Lorde). We zullen kijken naar de praktijk en de potentie van nieuwe historische materialismen en *agencies*: de kunst van het uitvinden van het bestaan, en het uitvinden van het bestaan als kunst.

In het kader van het *transACTION*-festival, zal het symposium *intra-action* verder rijken dan voorvoegsels zoals anti- of post-(koloniaal). Het speelt met verschillende betekenissen en materialisaties van het voorvoegsel *trans-*. Volgens dictionary.com zijn de eerste vier betekenissen van *trans-* als volgt:

1 een voorvoegsel voorkomend in leenwoorden uit het Latijn (*transcend*; *transfix*); betekenis in dit model: 'over', 'verder dan', 'door', 'grondig veranderen', 'transversaal' in combinatie met elementen van velerlei oorsprongen: *transisthmian*; 'trans-Siberisch'; 'trans-empirisch'.

2 *Scheikunde*. Een voorvoegsel uit de geometrische isomerie waarbij een paar identieke atomen of groepen aan weerszijden van

twee atomen verbonden worden door een dubbele binding.

3 *Astronomie*. een voorvoegsel dat de afstand tot de zon aangeeft (vanaf een specifieke planeet): 'Transmars'; 'Transneptunisch'.

4 Voorvoegsel, 'aan de andere kant van', verwijst naar de discrepantie tussen de genderidentiteit en de biologische sekse van een persoon: 'transgender'; 'transseksueel'.

De *Roaming Assembly, intraACTION: trans*COLONIALISM richt zich op de dekoloniale praktijk. Een praktijk die zich dwars door de categorieën van het globale kapitalisme begeeft (met het verlangen het grondig te veranderen) en daarmee classificatiesystemen, controle en management, en de voortdurende onteigening (middels het overdragen, vertalen, transmuteren van nieuwe cycli van accumulatie, toe-eigening en exploitatie) overstijgt (definitie 1). We zullen het idee van kolonialiteit proberen te vatten in relatie tot “dubbele banden” [*double bonds*], dubbelheid (Dubois) en de twee kanten van de Epistemische racisme/seksisme-medaille (definitie 2). We worden geïnspireerd door hoe het voorvoegsel *trans-* in de astronomie wordt gebruikt, waar het de afstand van een planeet tot de zon aanduidt. Denk je in wat dat “voorbij” betekent: voorbij het centrum van ons universum, voorbij het Westen als het centrum van het rijk [*empire*] (als legitiem centrum, instituut, oorsprong en de canon van discours, denken, politieke economie, normalisatie en hetgeen dat telt als leven). We zijn bovendien altijd al in “het hier en toen van *queer futurity*” (José Muñoz), de *queering* van materie en betekenis als ideaal en praktijk (def. 4). Want, net als *trans-*, betekent de wortel van het woord *queer*, *quer*, (oud-Germaans), “off-center” alsmede “bewegen over” [*move across*].

Deze *Assembly* wil zich bewegen over, wil off-center gaan en de orde der dingen aan het wankelen brengen. We gaan op zoek naar Epistemische, artistieke, verwoorde, sonische ongehoorzaamheid. Welke tijd en ruimte, materie en betekenissen kunnen onze intra-acterende *agencies* en \praktijken genereren, middels een experimentele dekoloniale strijd, gedacht vanuit de verstrengeling van ons verleden, heden en toekomst? Hoe ziet een dekoloniale praktijk/gedachte eruit? Hoe leest het, hoe klinkt het, hoe voelt het? En zijn dit koloniserende vragen? Hoe kunnen we, met de wil ons los te koppelen van imperiale erfenissen, in onze efemere intracities poëtische, en op kunstzinnige wijze, manieren bedenken die in de buurt komen van wat Silvia Wynter de “praktijk van het mens-zijn” noemt en toewerken naar een horizon van mogelijke andere toekomsten?

Het Engelse origineel van deze tekst is beschikbaar op de website van het Dutch Art Institute via www.dutchartinstitute.eu/page/8640. Voor deze publicatie (vrij) naar het Nederlands vertaald door Sanne Oorthuizen.

HANDLEIDING 2: *REMEMBER DAY PARADE.* EEN KOLONIALE PARADE

Agung Kurniawan

INTRODUCTIE

De *Remember Day Parade* is een politiek statement. Kolonialisme wordt door de Nederlanders vergeten, er wordt liever niet over gesproken. Door het te negeren ontstaat stilte en wordt het onderwerp monddood

 gemaakt. Kunstenaar Agung Kurniawan, die altijd met gevoelige thema's werkt, voelt de noodzaak deze stilte te tackelen. In zijn werk maakt Agung vaak gebruik van populaire media en een parade leek dan ook de meest passende vorm. Een parade is namelijk een vorm die iedereen kent. Door het te gebruiken als medium of kanaal, en daarmee een statement neer te zetten, heeft het de potentie stilte te doorbreken. Aan de *Remember Day Parade* nemen lokale mensen deel die niet alleen specifieke rollen spelen of bepaalde kostuums dragen, maar tevens een collectief bewustzijn opbouwen op

 over het koloniale vraagstuk. Het opbouwen en delen van deze kennis is een van de belangrijkste onderdelen van de *Remember Day Parade*. Zonder die kennis is de *Parade* slechts een zombie. Het moment van de *Parade* vormt het einde, de sluitingsceremonie van een langer proces van kennisdeling: zo vindt er voorafgaand aan de *Parade* een reeks workshops plaats waarin de *Parade*-deelnemers middels lezingen en gesprekken kennis over het kolonialisme aangereikt krijgen en delen. De deelnemers aan de *Parade* kunnen als vertegenwoordigers optreden en

hun kennis over de impact van de recente koloniale periode in Nederland met anderen delen. De eerste editie van de *Remember Day Parade* van Agung Kurniawan vond plaats op 2 juni 2016 in Arnhem in het kader van SONSBEK'16: *transACTION*. Er deden 19 mensen mee. De *Parade* ging van start bij het Gemeentehuis de Eusebiuskerk in Arnhem en liep daarna door de binnenstad. Het eindigde in de tuin van Museum Arnhem, waar het afsluitende ritueel werd uitgevoerd.

DE PERSONAGES

De personages in de *Parade* zijn gebaseerd op beroepen die in de 19e-eeuw, tijdens de laat-koloniale periode van Nederland, ontstonden.

1 De *Jongos/Bedinde/Baboe*: een bediende of dienstmeisje dat werkt voor een Nederlandse familie in Nederlands-Indië. Koloniale Nederlandse families hadden meestal meer dan één dienstmeisje of bediende. Iedere “bedinde” had zijn of haar eigen vak, zoals babysitter, tuinier, kok, enz.

2 De Vrijheidsstrijder: door de koloniale Nederlanders ook wel “extremist” genoemd. Veelal jonge mannen en vrouwen die zich verzetten tegen het kolonialisme.

3 De KNIL-soldaat: een soldaat die werkzaam was voor het leger van de Nederlandse koloniale overheerser: het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger.

4 De *Toean Keboenl* Plantagebaas: een arbeider met een hoge positie of de eigenaar van een groot plantagebedrijf. Beroemd om hun witte uniform dat hen onderscheidt van de bijna naakte lokale plantagewerkers. Misschien refereert het witte uniform ook aan het idee van witte suprematie.

5 De Plantagewerker: ook wel “zachte slaaf” genoemd. Arbeider op een van de enorme plantages op Java of Sumatra. Kwamen veelal uit afgelegen gebieden op Java, uit China of India. Plantagewerkers werkten bijna 24 uur per dag voor een beduidend laag salaris.

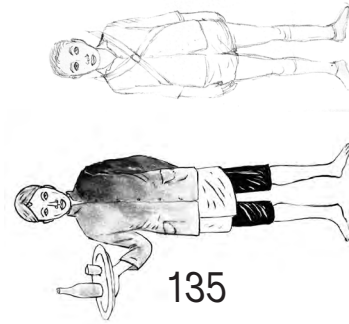
ORGANISEER JE EIGEN REMEMBER DAY PARADE!

WAT HEB JE NODIG?

- Deelnemers parade
- Publiek
- Personages voor de *Parade*
- Kostuums en attributen voor de personages
- Flyers
- Geduld
- Draagbaar of stretcher
- Typisch Nederlands eten (om in mens-vorm op de stretcher te leggen)
- Print-outs van tekst om tijdens de *Parade* voor te dragen/te zingen
- Muziek
- Fotograaf en filmer voor documentatie
- Tafel
- Mes, snijplank, kom
- 5 broden (naar geheim recept van Bakkerij Tom van Otterlo)
- Mal om het brood te maken (uit Indonesië, nu ook in Museum Bronbeek)

BEREID JE VOOR

- 1 Kies een dag uit waarop je de *Remember Day Parade* wilt houden (jaarlijks).
- 2 Lees je in op het onderwerp. Je kunt bijvoorbeeld naar de bibliotheek van Museum Bronbeek gaan, of ga in gesprek met mensen die kennis hebben van de koloniale geschiedenis.
- 3 Bedenk welke personages in jouw *Parade* mee zullen lopen en wat/wie zij verbeelden. Je kunt ook het lijstje met personages hierboven gebruiken.
- 4 Ontwerp en maak kostuums voor de verschillende personages aan de hand van informatie die je hebt gevonden. Voor de eerste *Parade* in Arnhem werd gebruik gemaakt van bestaande kostuums van Museum Bronbeek.
- 5 Zoek deelnemers voor je *Parade*. Dit kun je bijvoorbeeld doen via social media en vrijwilligerswebsites, of door *re-enactment*-groepen, geïnteresseerden, kenners, scholen etc. te contacteren.
- 6 Maak flyers en verspreid deze in de omgeving.
- 7 Organiseer een aantal bijeenkomsten en workshops voor de geïnteresseerden, zodat zij op de hoogte worden gebracht van de inhoudelijke kant van de *Parade*.
- 8 Zorg dat er voldoende drinken is en snacks zijn tijdens de workshops: Indonesian-style!
- 9 Nodig kenners uit met wie je de workshops kunt voorbereiden (historici, ervaringsdeskundigen, etc).

135

1 Agung Kurniawan, *Jongos/Bedinde/Baboe*, tekening, 2016

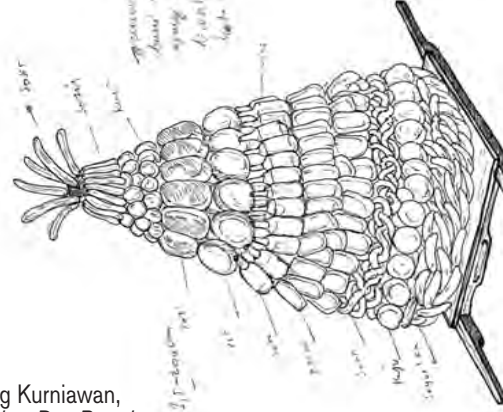
2 Agung Kurniawan, *Vrijheidsrijder en Plantagewerker met machete*, tekening, 2016

5 Personages tijdens de *Remember Day Parade* in Arnhem, 2 juni 2016. Onderdeel van SONSBEEEK '16: transACTION. Foto: Eva Broekema

8 Agung Kurniawan, *Flyer voor de Remember Day Parade*, tekening, 2016

6 Agung Kurniawan, *Offerdraagbaar*, tekening, 2016

7 Kostuums van Museum Bronbeek, gedragen door deelnemers aan de *Remember Day Parade*, 2 juni 2016, Arnhem. Onderdeel van SONSBEEEK '16: transACTION. Foto: Eva Broekema

10 Agung Kurniawan, *Remember Day Parade*, 2 juni 2016, Arnhem. Tijdens SONSBEEEK '16: transACTION. Foto: Eva Broekema

9 Agung Kurniawan, *Remember Day Parade*, 2 juni 2016, Arnhem. Onderdeel van SONSBEEEK '16: transACTION. Foto: Eva Broekema

4 Personages tijdens de *Remember Day Parade* in Arnhem, 2 juni 2016. Onderdeel van SONSBEEEK '16: transACTION. Foto: Eva Broekema

3 Personages tijdens de *Remember Day Parade* in Arnhem, 2 juni 2016. Onderdeel van SONSBEEEK '16: transACTION. Foto: Eva Broekema

17 Alle deelnemers, publiek, fotograaf en filmer komen samen bij het vertrekpunt. Loop een route door de stad van dit startpunt naar het eindpunt, zodat veel mensen de *Parade* kunnen zien en mee kunnen lopen. Let's go!

18 Vergeet de offerdraagbaar/ stretcher niet! Deze wordt door vier deelnemers gedragen. Op de stretcher ligt het eten dat straks geofferd zal worden bij het eindpunt van de *Parade*. Vergeet ook niet de kom, het mes en de snijplank mee te nemen.

19 Deel onderweg de gemaakte flyers en briefjes met de tekst van de *Parade* uit zodat toeschouwers weten waar het over gaat en mee kunnen zingen.

20 Stop ergens om de tekst op te dragen, het liefst op verschillende publieke plekken. Ook kunnen er liedjes gezongen worden.

21 Wanneer de *Parade* bij het eindpunt is aangekomen kan het ritueel worden uitgevoerd. Een persoon naar keuze zal het ritueel uitvoeren. Het brood wordt gesneden en de jam zal (als bloed) uit het brood in een kom vloeien. Na dit ritueel wordt het brood verdeeld onder de toeschouwers en deelnemers en leest iedereen nog eenmaal de tekst van de *Parade* op.

22 De *Parade* wordt afgesloten met een feest. Mensen praten met elkaar, delen het brood en nemen van het eten op de offerdraagbaar.

23 De *Parade* is een jaarlijks terugkerend evenement en ritueel om ervoor te zorgen dat de kennis van de Nederlandse koloniale geschiedenis niet vergeten wordt.

10 Heb geduld, het kan even duren voordat mensen net zo enthousiast zijn als jij bent.

11 Haal het materiaal voor de *Parade* in huis (zie het lijstje hierboven).

12 Zorg ervoor dat alle deelnemers op de hoogte zijn van wat er op de betreffende dag gaat gebeuren, welke rol ze gaan spelen, etc.

13 Zorg voor een goede ontvangstplek waar koffie, thee en iets lekkers aanwezig is (Indonesian style, er moet altijd genoeg te eten zijn!). Vind een geschikt eindpunt waar de *Parade* stopt en het ritueel kan plaatsvinden. Je kunt nu de route bepalen.

14 Repeteer de *Parade* van tevoren. Zorg dat de deelnemers het lied/ de tekst van de *Parade* kennen.

15 Zorg tijdens de *Parade* voor muziek (in Arnhem was het een rijdende dj-kar) maar er kan ook gezongen worden. De tekst van de *Parade* gaat als volgt:

*Let Scream Together:
Yes, we are living in a world of fear.
The life of man today is corroded and made bitter by fear.*

*Fear of the future.
Fear of the hydrogen bomb.
Fear of ideologies.
Perhaps this fear is greater danger than danger itself.*

*because it is fear which drives men to act foolishly,
to act thoughtlessly,
to act dangerously.*

–Sukarno (eerste president van de Republiek Indonesië) tijdens de Aziatisch- Afrikaanse conferentie in Bandung, 1955

16 Zorg voor genoeg publiek, een fotograaf en iemand die filmt.

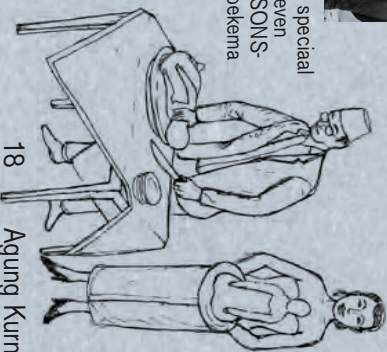
11 Agung Kurniawan, *Remember Day Parade*, 2 juni 2016, Arnhem. Tijdens SONSBEERK '16: *transACTION*. Foto: Eva Broekema

14 Deelnemers dragen de special voor de *Remember Day Parade* geschreven tekst op, 2 juni 2016, Arnhem. Tijdens SONSBEERK '16: *transACTION*. Foto: Eva Broekema

15 Zingende deelnemers aan de *Remember Day Parade* geschreven tekst op, 2 juni 2016, Arnhem. Tijdens SONSBEERK '16: *transACTION*. Foto: Eva Broekema

18 Agung Kurniawan, *Het offerritueel*, tekening, 2016

19 Het feest van de *Remember Day Parade*, 2 juni 2016, Museum Arnhem. Tijdens SONSBEERK '16: *transACTION*. Foto: Eva Broekema

12 Agung Kurniawan, *Remember Day Parade*, 2 juni 2016, Arnhem. Tijdens SONSBEERK '16: *transACTION*. Foto: Eva Broekema

13 Agung Kurniawan, *Remember Day Parade*, 2 juni 2016, Arnhem. Tijdens SONSBEERK '16: *transACTION*. Foto: Eva Broekema

16 Breken van het brood: afsluitend ritueel van de *Remember Day Parade*, 2 juni 2016, Museum Arnhem. Tijdens SONSBEERK '16: *transACTION*. Foto: Eva Broekema

17 Breken van het brood: afsluitend ritueel van de *Remember Day Parade*, 2 juni 2016, Museum Arnhem. Tijdens SONSBEERK '16: *transACTION*. Foto: Eva Broekema

20 Het feest van de *Remember Day Parade*, 2 juni 2016, Museum Arnhem. Tijdens SONSBEERK '16: *transACTION*. Foto: Eva Broekema

21 Deelnemers aan de eerste *Remember Day Parade* op 2 juni 2016 in Arnhem. Tijdens SONSBEERK '16: *transACTION*. Foto: Eva Broekema

Karbon Arnhem Files is een publicatiereeks die wordt uitgegeven door het *Editorial*-team van het *ruru huis* in Arnhem, een projectruimte opgezet door ruangrupa, de curatoren van de tentoonstelling SONSBEEK '16: *transACTION*. De publicaties komen tot stand in nauwe samenwerking met ruangrupa en Arnhemse partners. De publicatieserie is geïnspireerd op ruangrupa's online magazine *Karbon*. Het *Editorial*-programma omvat tevens het radioprogramma *ruruhuisradio.nl* en de *ruru* buitendienst-onderzoeksgroep.

AUTEURS

ANNEKE INGWERSEN

Beeldend kunstenaar en consultant primair onderwijs voor Kunstbedrijf Arnhem. Woont en werkt in Nijmegen. Alumnus van het Dutch Art Institute in Arnhem.

AGUNG KURNIAWAN

Beeldend kunstenaar en activist. Woont en werkt in Yogyakarta, Indonesië.

HYPATIA VOURLOUMIS

Researcher. Ph.D in performance studies aan New York University. Research fellow aan het Research Centre for the Humanities in Athene. Woont en werkt in Athene, Griekenland.

HOOFDREDACTEUR & CONCEPT

Sanne Oorthuizen

REDACTIE-ASSISTENT

Sanne de Vries

VERTALING (NEDERLANDS-ENGELS)

Elly Hoefs, Frits Simon

GRAFISCH ONTWERP

Robert Milne, Werkplaats Typografie, Arnhem

DRUKKER

Drukwerkfabriek, Nijmegen

OPLAGE

700

UITGEVER

Ruru huis voor Stichting Sonsbeek Internationaal in samenwerking met het Dutch Art Institute, Arnhem.

FINANCIËLE STEUN

SONSBEEK '16: *transACTION* wordt mede mogelijk gemaakt met steun van het Mondriaan Fonds, Bankgiro Loterij Fonds, VSB Fonds, Art of Impact, Janivo Stichting, Gemeente Arnhem, Provincie Gelderland, SKOR, Arnhem Ambassadeurs. De *Karbon Arnhem Files*-publicatiereeks wordt tevens ondersteund door Stichting Stokroos, De Gijselaar-Hintzenfonds en Werkplaats Typografie. *Karbon Arnhem File #5* in het bijzonder wordt ondersteund door het Dutch Art Institute (DAI), de masteropleiding waar Anneke Ingwersen studeerde.

MET DANK AAN

De kunstenaars en de auteurs; iedereen die de *Remember Day Parade* en de workshop *Wanneer Stopt Toen?* mogelijk maakten, in het bijzonder de deelnemers, Hans van den Akker (Museum Bronbeek) en Mirjam Westen (Museum Arnhem); ruangrupa, in het bijzonder Mirwan Andan; het *ruru huis*-team en het Sonsbeek-team, in het bijzonder Josje van der Wal, Fleur Jeunier, Tedi Stoyanova, Doreen Hartman en Bernadette ten Have. Verder speciale dank aan onderzoeker Hypatia Vourloumis voor haar scherpe introductietekst en het vertrouwen in onze vertaling, en Gabriëlle Schleijsen, directeur van het Dutch Art Institute, zonder wiens voorziende blik we Anneke niet zouden hebben ontmoet.

Download deze publicatie gratis via:

www.sonsbeek.org/nl/karbonarnhemfiles

English translations available at:

www.sonsbeek.org/en/karbonarnhemfiles

Meer info over *Editorial* via:

www.sonsbeek.org/nl/

sonsbeek-2016-transaction/editorial/

www.ruangrupa.org, www.ruruhuis.nl, www.sonsbeek.org,
www.facebook.com/wanneerstopttoen

SONSBEEK'16

TRANS
ACT
TION

ruru

huis

DAI
MA ART PRAXIS

